

Gribam zināt!

Vienkārši par aktuālo Eiropas Savienībā

ES aprites ekonomika jeb kā iztikt bez atkritumiem

Eiropas Savienības (ES) daudzu iniciatīvu vidū ir arī iecere izveidot ideālo bezatkritumu saimniecību, citiem vārdiem – top aprites ekonomika. Raugoties uz milzu atkritumu kalniem poligonos un konteineriem pie katras dzīvojamās mājas, šī ideja sākotnēji šķiet nereāla. Tomēr pirmie asniņi jau ir izdīguši – mūspuses atkritumu apsaimniekotāji – SIA *Ziemeļvidzemes atkritumu apsaimniekošanas organizācija* (ZAAO) sākuši piedāvāt iespēju nemest ārā mantas, bet gan nodot tās tālāklietošanā, izmantojot apmaiņas skapjus.

Rihards Kols (Eiropas Konservatīvo un reformistu grupa)

– Vai varat nosaukt kādu veiksmīgu piemēru no ES dalībvalstīm, kur aprites ekonomika jau tagad dod pozitīvus rezultātus?

– Zviedrija un Nīderlande ir lieliski piemēri, kur veiksmīgi ieviesti aprites ekonomikas principi. Zviedrijā lielu uzmanību pievērš atkritumu pārstrādei un enerģijas atgūšanai, savukārt Nīderlande izceļas ar inovācijām ilgtspējīgā produktu dizainā un aprites loģistikā.

Aprites ekonomika ES ir stratēģiska prioritāte, jo tā veicina gan ilgtspējīgu attīstību, gan ekonomikas konkurētspēju un vides aizsardzību. Eiropas Parlamenta mērķis ir 2030. gada sasniegt situāciju, kurā ekonomikas izaugsme ir nesaistīta ar resursu patēriņa pieaugumu.

– Kādas jaunas likumdošanas iniciatīvās varētu veicināt aprites ekonomikas attīstību ES?

– Pašlaik tiek apspriestas iniciatīvas par ilgtspējīga produktu dizaina regulējumu, stingrākām prasībām attiecībā uz plast-

masas izmantošanas ierobežošanu un digitālās pases ieviešanu produktiem, kas uzlabotu resursu izsekojamību un pārstrādi.

– Vai pastāv risks, ka pāreja uz aprites ekonomiku varētu nelabvēlīgi ietekmēt mazāk attīstītas dalībvalstis?

– Ir risks, ka tās varētu saskarties ar lielākām grūtībām pārstrādes infrastruktūras trūkuma dēļ. Tāpēc ir svarīgi nodrošināt ES fondu līdzekļu pieejamību un dalībvalstu spēju stiprināšanu.

– Vai uzskatāt, ka ES ražotāji ir gatavi pāriet uz ilgtspējīgākiem biznesa modeļiem? Kā tos varētu motivēt?

– Daudzi ES ražotāji jau ir sākuši pāreju, taču nepieciešams turpināt stimulēt šo procesu ar subsīdijām, nodokļu atvieglojumiem un pārejas perioda finansējuma pieejamības uzlabošanu.

Ivars Ijabs (Renew Europe)

Šī ekonomikas *zaļināšana* skars un jau skar teju visas tautsaimniecības nozares. Daudz kas atkarīgs no radošuma un mūsu prasmēm šīs iespējas ne tikai saredzēt, bet arī izmantot. Arī Latvijai jāizmanto šīs iespējas, lai stimulētu valsts ekonomiku, starptautisko konkurētspēju un dotu savu ieguldījumu vides mērķu sasniegšanā.

Aprites ekonomika sevī ietver virziņšanos prom no līdzšinējiem paradumiem, kas lielā mērā saistīti tieši ar patēriņu un veidu, kā uzlūkojam resursus. Ekonomika jau pēc būtības ir māksla, kā no ierobežota resursu apjoma iegūt maksimālu labumu. Taču aprites ekonomikas centrā ir ne tikai resurss, bet arī tā dzīves cikls un galaprodukta kalpošanas ilgums. Tā sevī ietver domāšanas maiņu un aicina nevis atteikties no ražošanas un patēriņa, bet gan ražot un patērēt gudrāk. Kad pienāk kāda produkta lietošanas laika beigas, tā materiāli pēc iespējas jācenšas atgriezt ekonomikā. Tos var lietderīgi izmantot atkārtoti, radot papildu

vērtību. Tā ir gan individuālu paradumu pārskatīšana, gan globāla iniciatīva ar mērķi kļūt videi draudzīgākiem.

Eiropas Parlaments ir izvirzījis ambiciozus mērķus attiecībā uz aprites ekonomikas īstenošanu, cenšoties padarīt ES par līderi ilgtspējīgā resursu izmantošanā. Liela loma ir tieši atkritumu šķirošanai un samazināšanai, ieguldījumiem ilgtspējīgās tehnoloģijās un inovācijās, otrreizējai pārstrādei un izmantošanai, kā arī tā sauktajam ekodizainam – radīt tādus produktus, kuri būti vieglāk remontējami vai pārstrādājami. Dati arī liecina, ka aptuveni puse no ES izmantotajiem resursiem tiek importēti. Izejvielu pārstrāde mazina ar piegādi saistītos riskus, piemēram, cenu svārstības, izejvielu trūkumu un dalībvalstu nepieciešamību pēc importa no valstīm ārpus Eiropas.

Prof. Inese Vaidere (Eiropas Tautas partijas (Kristīgie demokrāti) grupa)

Pēdējos gados novērots, ka aprites ekonomikas sektors nodarbināto skaits krietni audzis. Aplēses liecina, ka līdz 2030. gadam Eiropā varētu tikt radīts tuvu miljonam jaunu darbavietu. Latvijā un mūsu uzņēmumiem tam ir potenciāls, tādējādi arī tiks veikts ieguldījums mūsu cilvēkos, šejienes uzņēmumu attīstībā.

Eiropas Parlamentā strādāju Iekšējā tirgus un patērētāju tiesību aizsardzības komitejā, kas ir viena no vadošajām aprites ekonomikas ieviešanā. Turpināsim darbu pie produktu drošības un ES iekšēja tirgus noteikumu saskaņošanas un vienkāršošanas jautājumiem, savukārt Rūpniecības, pētnie-

cības un enerģētikas komitejā – pie atbalsta pētniecībai un inovācijām, jo tieši tās ir aprites ekonomikas izaugsmes pamatā.

Jau tagad redzu, ka jaudīgas inovācijas tiek veiktas atkārtoti pārstrādājamo produktu ražošanā, aizstājot fosilās izejvielas, ar, piemēram, koksnes pārstrādes atlikumiem. Turklāt Eiropā ražošanā tiek izmantots jau salīdzinoši daudz pārstrādāto materiālu, salīdzinot ar pārējo pasauli. Arī patērētāji mainās – viņi izvēlas ilgtspējīgākus produktus, darbojas pārdomātāk un videi draudzīgāk.

Latvijai – savs plāns ekonomikas transformācijai

Latvijas Rīcības plāns pārejai uz aprites ekonomiku 2020.–2027. gadam ir dokuments ilgtermiņam. Tas nosaka konkrētus soļus, lai pārvērstu ekonomiku ilgtspējīgā un resursu efektīvā sistēmā. Plāns cieši saistīts ar ES stratēģiju un *Zaļo kursu*, un tā ieviešana palīdzētu sasniegt klimata un vides mērķus.

Ieguvumi Latvijai varētu būt šādi:

- ekonomiskā izaugsme: jaunas darbvietas, īpaši *zaļajās* nozarēs, un lielāka konkurētspēja globālajos tirgos;
- samazināta atkarība no izejvielām: mazāka atkarība no importētajiem resursiem, izmantojot vietējās otrreizējās izejvielas.

Galvenie mērķi ir vairāki.

- 1. Resursu efektivitāte:**
 - pāriet no tradicionālās “ņem-izmanto-izmet” pieejas uz modeli, kur produkti un materiāli tiek izmantoti atkārtoti, kā arī tiek pārstrādāti vai atjaunoti;
 - nodrošināt, ka ražošana un patēriņš rada minimālu atkritumu daudzumu, izmantojot gudrus tehnoloģiskos risinājumus.

- 2. Atkritumu samazināšana:**
 - veicināt *nulles atkritumu* kultūru, novēršot atkritumu veidošanos jau sākotnējos posmos;
 - veidot sistēmas, kas palielina pārstrādāto materiālu īpatsvaru.

- 3. Ekonomikas transformācija:**
 - veicināt jaunu biznesa modeļu un tehnoloģiju ieviešanu, kas izmanto resursus ilgtspējīgi;
 - atbalstīt uzņēmumus, kuri darbojas pēc aprites principiem, piedāvājot stimuliem bagātu un inovatīvu vidi.

- 4. Sabiedrības izglītošana:**
 - palielināt sabiedrības informētību par aprites ekonomikas ieguvumiem;
 - veicināt atbildīgu patēriņu un vides aizsardzības principu ieviešanu ikdienā.

Prioritārās jomas un pasākumi ir būvniecība un infrastruktūra. Tur jāveicina būvniecības materiālu atkārtota izmantošana un pārstrāde. Jāstimulē energoefektīvu ēku būvniecība un renovācija, kas samazinātu resursu patēriņu visā ēku dzīves ciklā. Pārtikas un lauksaimniecības sektorā vajadzētu samazināt pārtikas atkritumu ra-

šanos, kā arī veicināt bioloģisko materiālu, piemēram, pārtikas pārpalikumu, izmantošanu bioenerģijas ražošanā vai kompostēšanā. Sadaļā *Iepakojums un plastmasa* jāstimulē alternatīvu iepakojuma materiālu izmantošana, piemēram, jāpiedāvā bioloģiski noārdāmi vai atkārtoti lietojami iepakojumi. Enerģētikas un klimata neitralitātes jomā jāpalielina atjaunojamo energoresursu izmantošanu.

Plāna galvenās iniciatīvas ir

- **zaļie iepirkumi.** Nodrošināt, ka valsts un pašvaldību iestādes iepērk preces un pakalpojumus, kas atbilst aprites ekonomikas principiem;
- **atbalsta programmas uzņēmējiem.** Piedāvāt finansējumu, konsultācijas un citas iespējas, lai sekmētu aprites ekonomikas modeļu ieviešanu;
- **izglītības pasākumi.** Organizēt sabiedrības informēšanas un izglītošanas kampaņas par aprites ekonomikas ieguvumiem un praktisko ieviešanu;
- **vides saglabāšana.** Mazāks piesārņojums, efektīvāka resursu izmantošana un dabas resursu aizsardzība nākamajām paaudzēm.

Latvijas nodomi atbilst ES klimata un vides mērķiem, kas ir vērsti uz ilgtspējīgu attīstību, klimata neitralitāti un dabas resursu saglabāšanu nākamajām paaudzēm. Tie savukārt ir noteikti dažādos dokumentos, piemēram, *Eiropas Zaļajā kursā*, Klimata likumā un citos saistītajos plānos un iniciatīvās. Galvenais mērķis ir klimata neitralitāte līdz 2050. gadam. Līdz šim laikam jāsasniedz nulles siltumnīcefekta gāzu emisija, lai ierobežotu globālās temperatūras paaugstināšanos. Starpposma mērķis – emisiju samazināšana līdz 2030. gadam. Līdz tam nepieciešams samazināt siltumnīcefekta gāzu emisijas par vismaz 55% salīdzinājumā ar 1990. gada līmeni. Tikpat svarīgi ir veicināt pāreju uz aprites ekonomiku, kur resursi tiek atkārtoti izmantoti, nevis izšķērdēti. Līdz 2030. gadam ievērojami jāsamazina atkritumu daudzums un jāpalielina pārstrādāto materiālu īpatsvars, īpaši plastmasas un elektronikas jomā.

Vidzemē sāk veicināt lietu atkārtotu izmantošanu

Firmas ZAAO Vides izglītības nodaļas vadītāja Ieva Freimane-Mihailova stāsta, ka uzņēmums ir uzstādījis aprites skapjus Cēsīs un Daibē – kā testa variantu. – *Lai saprastu, vai cilvēki interesējas par šīm lietām. Izvēlējamies divus EKO laukumus – Cēsīs, Lapsu ielā 19, un Daibes poligonā.*

– *Te var nodot atkārtotai lietošanai dažādu žanru grāmatas, virtuves piederumus, traukus un darbarīkus bez baterijām un elektropieslēguma. Tiek nodoti un pieņemti skrūvgrieži, rokas zāģi, līmeņrāži, lāpstas. Tas ir pieklājīgs plaukts drēbju skapja lielumā, – viņa stāsta.*

Šīs mantu kategorijas iesākumam izvēlētas, jo tās neprasa īpašu pārbaudi un testēšanu. Grāmatām jābūt aktuālām, bez ķepājuma pazīmēm un izplēstām lapām. Nevar būt nobružāti, netīri, saplīsuši trauki. Darbarīkiem jābūt lietojamiem. Aprites skapjus pieskata EKO laukuma pārziņi.

Speciāliste uzsver, ka aprites skapju galvenā funkcija ir veicināt atkārtotu lietošanu un resursu saglabāšanu, samazinot vēl derīgu priekšmetu nonākšanu atkritumos. Skapji veidoti, lai cilvēki varētu nodot vai apmainīt izmantojamus priekšmetus, atbalstot aprites ekonomiku. Mērķis ir veicināt izpratni par atkritumu samazināšanu, atkārtotu izmantošanu un jaunu atkritumu neradīšanu.

Pēc I. Freimanes-Mihailovas teiktā, skapjos lietas ilgi neaizkavējas, tās pamazām nomainās. Ja nu laika gaitā tiks izlemts palielināt skapju apjomus un sortimentu, tad vajadzēs izstrādāt kritērijus, kā lietas uzglabāt. Ir saprasts, ka skapji ir pieprasīti,

tie jāpaplašina un jāpildinveido. Patlaban Cēsīs pašvaldība veidos lielāku aprites skapi, paplašinot ievieojamo mantu sarakstu. Nākotnē tajā varētu iekļaut arī ledusskapjus, veļas mazgājamās mašīnas un mēbeles.

Uz jautājumu, vai aprites skapjus bieži apmeklē kolekcionāri, sarunbiedre atbild, ka tādas informācijas nav, bet *pumpiņu tasišes*, kā arī novadu krūzītes ik pa laikam skapjos nonākot.

Vai aprites skapji sagaidāmi arī Limbažu novadā vai tā pilsētās? Viņa teic: – *Strādājam, lai tas notiktu pēc iespējas ātrāk, bet jāērēkinās, ka tas nav vienkārši. Ir nepieciešama novietne un cilvēks, kas uzrauga.* Vienlaikus viņa skaidro, ka aprites ideju var īstenot visur kur, piemēram, darba vietā.

ZAAO ir 28 pašvaldību uzņēmums, kas sniedz atkritumu apsaimniekošanas pakalpojumus pašvaldībām, juridiskām personām un privātpersonām Ziemeļvidzemes, Malienas un Pierīgas reģionā.

Sagatavoja **Edmunds IMŠA**